

<https://www.aftabekherad.ir>

Resistance Economy: Production and Employment

Farzad Poursaeed
Faculty Member of Strategic Studies

Received: 2017/06/09

Accepted: 2017/06/20

Abstract

On the first day of the new year, and following the previous years, the Supreme Leader named the year 2017 the year of “Resistance Economy: Production-Employment.” Using the method of introspection or the method of explanatory explanation, this article seeks to understand and explain what, why, and how this goal is achieved. In other words, from the perspective of the revolutionary leadership and using his messages and statements in the past years, it analyzes the meaning of the title or name of the year as the country’s macro policy and identifies the guiding principles governing this general policy within the framework of the two categories of production and employment. For this purpose, the author, based on the economic policy triad, explains “what is the current situation,” “ultimate goals,” and “tools or instrumental goals” in the leadership’s discourse on resistance economy. According to the findings of the article, the ultimate goal of naming the year as resistance economy in the Supreme Leader’s speech act is to make the Islamic Republic economically resilient against the global interventionist colonial system. Also, it can be said that “emphasis on domestic production” and “focus on youth employment” are two intermediate goals and, in fact, instrumental goals for achieving the ultimate goal of strengthening the economic strength of the Islamic Republic of Iran. At the same time, the realization of these two goals; namely, domestic production and youth employment within the framework of the resistance economy and in the discourse of the Supreme Leader of the Revolution, is subject to some orientations or, in other words, guiding principles. Some of the most important guiding principles in this area in the leadership’s discourse include ensuring social justice, people-centeredness, consumption of domestic products, preventing excessive imports and smuggling, and emphasizing the knowledge-based economy and companies.

Keywords: resistance economy, production, employment, social justice, people-centeredness.

اقتصاد مقاومتی: تولید - اشتغال

فرزاد پورسعید

عضو هیئت علمی مطالعات راهبردی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۳/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۱۹

چکیده

مقام معظم رهبری، در نخستین روز سال جدید و پیرو سال‌های گذشته، سال ۱۳۹۶ را سال «اقتصاد مقاومتی: تولید - اشتغال» نامیدند. مقاله حاضر با بهره‌گیری از روش درون‌فهمی یا شیوه تبیین تفهیمی، در پی فهم و تبیین چیستی، چرایی و چگونگی تحقق این هدف است. به بیان دیگر، از منظر رهبری انقلاب و با بهره‌گیری از پیام‌ها و بیانات ایشان در سال‌های گذشته تاکنون، به معناکاوای عنوان یا نام سال به عنوان سیاست کلان کشور پرداخته و اصول راهنمای حاکم بر این سیاست کلی را در چارچوب دو مقوله تولید و اشتغال مشخص می‌کند. برای این منظور، نویسنده بر مبنای سه‌گانه سیاست اقتصادی به تشریح «چیستی وضعیت موجود»، «اهداف نهایی» و «ابزارها یا اهداف ابزاری» در گفتمان اقتصاد مقاومتی رهبری می‌پردازد. مطابق یافته‌های مقاله، هدف غایی از نام‌گذاری سال با عنوان اقتصاد مقاومتی در کنش گفتاری مقام معظم رهبری، مقاوم‌سازی اقتصادی جمهوری اسلامی در برابر نظام استعماری مداخله‌گر جهانی است. همچنین، می‌توان گفت «تأکید بر تولید داخلی» و «اهتمام به اشتغال جوانان»، دو هدف میانی و در واقع، اهداف ابزاری برای نیل به هدف غایی مقاوم‌سازی بنیه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران هستند. در عین حال، تحقق این دو هدف؛ یعنی تولید داخلی و اشتغال جوانان در چارچوب اقتصاد مقاومتی و در منظومه گفتاری رهبری معظم انقلاب، منوط به برخی جهت‌گیری‌ها یا به بیان دیگر، اصول راهنما شده است. برخی از مهم‌ترین اصول راهنما در این حوزه در بیان رهبری عبارتند از تأمین عدالت اجتماعی، مردم‌محوری، مصرف تولیدات داخلی، جلوگیری از واردات بی‌رویه و قاچاق و تأکید بر اقتصاد و شرکت‌های دانش بنیان.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد مقاومتی، تولید، اشتغال، عدالت اجتماعی، مردم‌محوری.

مقدمه

مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای، در نخستین روز سال ۱۳۹۶ و پیرو سنت سال‌های گذشته در قالب پیام نوروزی خویش به ملت ایران به نام‌گذاری سال جاری و در واقع، هدف‌گذاری سال پرداختند و سال ۱۳۹۶ را سال «اقتصاد مقاومتی: تولید- اشتغال» نامیدند. ایشان در این خصوص فرمودند: «من شعار امسال را «اقتصاد مقاومتی: تولید- اشتغال» قرار می‌دهم؛ یعنی اقتصاد مقاومتی عنوان کلی است، بعد تولید و اشتغال؛ این مجموع نقاطی است که بایستی همه بر روی آن متمرکز بشوند. مطالبه من و مطالبه مردم از مسئولین عزیز و محترم این است که بر روی این دو نقطه متمرکز بشوند و کارها را با برنامه‌ریزی انجام بدهند و ان‌شاءالله در پایان سال نتایج آن را بتوانند به مردم گزارش کنند».^۱

بر این اساس، مقاله حاضر با بهره‌گیری از روش درون‌فهمی یا شیوه تبیین تفهیمی، در پی فهم و تبیین چیستی، چرایی و چگونگی تحقق این هدف در سال ۱۳۹۶ و سال‌های پس از آن است. به بیان دیگر از منظر رهبری معظم انقلاب و با بهره‌گیری از پیام‌ها و بیانات ایشان در سال‌های گذشته تا کنون، به معناکاوی عنوان یا نام سال به عنوان سیاست کلان کشور خواهیم پرداخت و اصول راهنمای حاکم بر این سیاست کلی را در چارچوب دو مقوله «تولید» و «اشتغال» از منظر رهبری معظم انقلاب، مشخص خواهیم کرد. از سوی دیگر، مفروض مقاله این است که مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای با نام‌گذاری سال، در واقع سیاست کلان کشور و اهداف آن را در یک بازه زمانی مشخص،

---

^۱. بیانات رهبری در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی در نخستین روز سال ۱۳۹۶

معین کرده‌اند و چون این سیاست اعلام‌شده، ماهیتی اقتصادی دارد، چارچوب مفهومی مقاله عبارت خواهد بود از تبیین مفهوم «سیاست اقتصادی».

۱- تبیین تفهّمی؛ چارچوب روشی

در خصوص روش تجزیه و تحلیل و تبیین داده‌ها در مقاله باید گفت در علوم اجتماعی، تفسیر پدیده‌ها، به دو شیوه امکان‌پذیر است که عبارتند از «تبیین علی» و «تبیین تفهّمی». تبیین علی یا تعلیل، بنای تبیین جمعی را بر تعمیمات قانونی می‌گذارد و مفروض آن این است که جامعه همچون طبیعت، شامل برخی قوانین است که علت حدوث رخدادها را نشان می‌دهد و فاعل انسانی، نقشی در فرایند تبیین، ایفا نمی‌کند. در مقابل، مکتب تفهّمی، میان تعلیل و تفهّم^۱ تفاوت قائل می‌شود؛ بدین صورت که تعلیل، به دست دادن علل عام حادثه‌ای از حوادث است، در حالی که تفهّم، کشف معنای حادثه‌ای یا فعلی در زمینه اجتماعی خاص است. مکتب تفهّمی که با نظریه پردازانی همچون وبر، دیلتای و وینچ مشخص می‌شود، دلیل گراست و در چارچوب آن، برای شناخت هر رخدادی باید به دلیل فاعلان آن رجوع کرد و آن را فهمید (وبر، ۱۳۸۲: ۶۶-۷۰). بر این اساس، جامعه عبارت است از مجموع رفتارهای معنادار و قاعده‌مند انسانی و از خلال فهم معنای این رفتارها یا معناکاوای آنهاست که می‌توان رخدادها را تفسیر نمود. برای فهم معنای رفتار انسانی نیز می‌بایست به دلیل فاعلی انسانی برای آن رفتار رجوع نمود و آن را دریافت (وبر، ۱۳۷۱: ۳۳). مطابق این استدلال، بهترین شیوه برای تبیین چیزی که در جمهوری اسلامی ایران هر سال از آن با عنوان شعار سال یا عنوان سال یاد می‌شود، شیوه تفهّمی یا

---

۱. Understanding

تبیین تفهیمی است. به بیان دیگر، می‌بایست از طریق درون‌فهمی و معناکاوی گفتارهای مقام معظم رهبری به تبیین چیستی و چرایی نام‌گذاری سال پرداخت، زیرا نام‌گذاری سال از سوی مقام معظم رهبری، در واقع، نوعی کنش گفتاری^۱ محسوب می‌شود. از نظر مفهوم‌شناسی، کنش گفتاری یا فعل کلامی، ایده‌ای است در نزد متفکرانی چون جین آستین و لودویگ ویتگنشتاین که بر اساس آن، هر متکلمی ضمن سخن گفتن عملی نیز انجام می‌دهد. به عبارت دیگر، هر سخنی نوعی فعل هم به حساب می‌آید. در عین حال در چارچوب روابط و ساختارهای سیاسی، کنش‌گران خاصی هستند که کنش گفتاری آنها می‌تواند به دستور کار سیاست و الگوی رفتاری تبدیل شود و دیگر کنش‌ها را از این دستور کار و موضوع خارج کند. این کنش‌گران معمولاً رهبران حکومت‌ها، چهره‌های اصلی و سیاست‌گذاران کشورها هستند که مخاطبان آنها، مشروعیت فعل کلامی و کنش گفتاری‌شان را می‌پذیرند و این مقبولیت دستمایه‌ای برای گفتمان‌سازی و سیاست‌گذاری از سوی آنها می‌شود. بر این اساس، نوشتار حاضر بر آن است که انتخاب عنوان «اقتصاد مقاومتی؛ تولید و اشتغال» از سوی مقام معظم رهبری برای سال ۱۳۹۶ و در تداوم عنوان سال گذشته، به منزله نوعی کنش گفتاری است که دستور کار سیاست و دستگاه‌های سیاست‌گذاری و اجرایی را مشخص می‌کند و هدف از آن ارتقاء ضریب مقاومت اقتصاد کشور در برابر تکانه‌ها و حوادث، از جمله توطئه دشمنان و یا تحریم‌های جدید از یک سو و تغییر قیمت‌ها و افت ناگهانی بهای مواد خام از جمله نفت در بازارهای جهانی، از سوی دیگر است.

---

^۱. Speech Act

۲- سیاست اقتصادی؛ چارچوب مفهومی

سیاست اقتصادی^۱ خروجی فرایند سیاسی و تعاملات آن در حوزه مسائل و تقاضاها یا در واقع، ورودی‌های اقتصادی است. سیاست اقتصادی در این چارچوب، اشاره‌ای است به رهنمون‌ها، اصول، قوانین و فعالیت‌هایی که اوضاع زندگی را در جهت رفاه بیشتر انسانی، تحت تأثیر قرار می‌دهند (Taylor, 2014). بنابراین، سیاست اقتصادی یا سیاست‌گذاری اقتصادی، بخشی از سیاست‌گذاری عمومی است که در قبال مسائل اقتصادی شکل می‌گیرد. بنابراین، برای فهم آن ابتدا می‌بایست به مفهوم «سیاست» پرداخت.

۲-۱- سیاست

سیاست در مفهوم خط‌مشی یا policy با بعدی از مفهوم سیاست به معنای عام یا politics مرتبط است که می‌توان آن را هنر حکومت کردن نامید. دیوید ایستون که سیاست را «تخصیص مقتدرانه ارزش‌ها» تعریف می‌کرد، به همین برداشت از مفهوم سیاست اشاره داشت (تانسی، ۱۳۸۱: ۳۹). به بیان ایستون، سیاست، فرایندهای گوناگونی را در بر می‌گیرد که حکومت از طریق آنها به تقاضاهای جامعه به ویژه از طریق توزیع سودها، پاداش‌ها یا کیفرها پاسخ می‌دهد. به این معنا که سیاست یا خط‌مشی، به منزله تصمیم‌های رسمی یا مقتدرانه‌ای است که برنامه عمل را برای سراسر جامعه مقرر می‌کند. خاستگاه این تصمیم‌ها، برون‌دادهای فرایند سیاسی است (چیلکوت، ۱۳۸۸: ۲۰۲). فرآیند سیاست به سازوکارهای سیاست‌گذاری عمومی یا سیاست حکومت مربوط است. سیاست

---

^۱. Economic Policy

از این منظر به دو معنا، فرایند به حساب می‌آید. معنای نخست آنکه سیاست میان برخی درون‌دادها و برون‌دادهای خاص، پیوند ایجاد می‌کند و نوعی پروسه تصمیم‌گیری را به نمایش می‌گذارد. در معنای دوم، سیاست به منزله *policy*، چگونه‌بودن حکمرانی را از چه بودن حکومت متمایز می‌کند. به بیان دیگر به شیوه‌های سیاست‌گذاری توجه می‌کند نه به ذات خود سیاست و نتایج آن (هیوود، ۱۳۸۹: ۵۷۱). در این چارچوب، سیاست‌گذاری عمومی نقش اصلی دولت در جهان جدید به حساب می‌آید. دولت‌ها که می‌توان آنها را شامل قوای مجریه و مقننه دانست، به سیاست‌های عمومی شکل می‌دهند، آنها را اجرا می‌کنند و آنگاه به ارزیابی آنچه اجرا شده است می‌پردازند. سیاست‌های عمومی، جهت‌گیری‌های کلی هستند که چگونگی عمل سازمان‌ها و مؤسسات دولتی را در آینده مشخص می‌کنند و معمولاً برای مقابله با مشکل و مسئله‌ای عمومی و به منظور حل آن پدید می‌آیند. امر عمومی در این چارچوب، شامل آن بُعد از فعالیت‌های انسان می‌شود که نیازمند تنظیم یا دخالت از سوی جامعه و دولت بوده و عملی مشترک به حساب می‌آید. سیاست به مقوله‌ای اشاره دارد که به مسائل مشترک جامعه و راه‌حل‌های آنها که در حوزه عمومی جامعه و از خلال مباحثه‌ای عمومی شکل می‌گیرد، می‌پردازد (پارسونز، ۱۳۸۵: ۲۹-۳۲).

بر این اساس، در مطالعات جدید سیاست‌گذاری عمومی، سیاست صرفاً کارویژه حکومتی نیست و وظیفه مدنی هم به حساب می‌آید (Doyle & McEachern, 2001: 12). بنابراین، بهتر است آن را در هم‌نشینی با حکمرانی معنا کرده و به کار بریم نه حکومت. حکمرانی، واژه‌ای کلی‌تر از حکومت و نشان‌دهنده راه‌های گوناگونی است که از طریق آنها، حیات اجتماعی نظم می‌یابد. در واقع، حکومت را می‌توان یکی از

سازمان‌های متولی حکم‌رانی دانست. بهره‌گیری از عنوان «حکم‌رانی» از دهه ۱۹۸۰ به بعد، به صورت فزاینده‌ای متداول شده و دلیل آن این است که حکومت‌ها دیگر نمی‌توانند وظیفه اداره جوامع پیچیده را به راحتی انجام دهند، بلکه مجموعه‌ای بزرگ مرکب از بخش خصوصی و عمومی برای این کار لازم است. یکی از دلایل کاربست «حکم‌رانی»، نشان‌دادن نوعی اولویت ایدئولوژیکی برای «دولت حداقلی» یا «حکومت کوچک» است که در دنیای جدید از جمله ضرورت‌های تحقق رفاه حداکثری جامعه انسانی به عنوان هدف مهم سیاست‌گذاری اجتماعی به حساب می‌آید (هیوود، ۱۳۸۹: ۲۵-۲۲). در این چارچوب، وظیفه حکومت به هدایت، یعنی تعیین اهداف کلی و استراتژیک محدود شده و گستره مدنی جامعه در اداره آن سهیم می‌شود. در این معنا، سیاست، خروجی فرایند سیاسی است که در آن نهادها و روندهای دولتی و غیردولتی درگیر تعامل برای پاسخ به تقاضاها یا ورودی‌ها می‌شوند.

۲-۲- سیاست اقتصادی

سیاست اقتصادی عبارت است از هر نوع اقدام عمومی که به منظور تغییر دادن وضعیت اقتصادی کشور، از طریق استفاده از یک یا چند ابزار اقتصادی با هدف دستیابی به یک یا چند هدف اقتصادی، از طرف دولت یا هر ارگان ذی‌صلاح دیگر (سیاست‌ساز) به عمل می‌آید. طراحان سیاست‌های اقتصادی، اشخاص، مؤسسات یا سازمان‌هایی هستند که اولویت‌ها را تشخیص داده و راه‌های تحقق آنها را پیشنهاد می‌کنند. بر این اساس، سیاست اقتصادی بخشی از سیاست دولت در گستره‌ای فراگیر و متفاوت است. سیاست اقتصادی به معنای اخص، کلیتی از تدابیر اقتصادی است. با دیدگاهی محدودتر می‌توان سیاست

اقتصادی را کاربرد تدابیر خاص برای وصول به اهداف خاص تعریف کرد. در معنای عام، از سیاست اقتصادی شکل‌دهی به موضوع اقتصاد کل یا بخشی از آن استنباط می‌شود که در این معنا معمولاً بین سیاست نظام اقتصادی، سیاست ساختار اقتصادی و سیاست فرآیندهای اقتصادی تفاوت وجود دارد (توختفلد، ۱۳۷۸: ۹).

در عین حال به لحاظ تعریف عملیاتی، هر سیاست اقتصادی شامل سه عنصر تشکیل‌دهنده است که عبارتند از: ۱. وضعیت، ۲. اهداف ۳. ابزارها. از طریق فاصله‌گذاری و تفکیک بین وضعیت (آنچه هست) و هدف‌ها (آنچه باید باشد)، می‌توان نوع سیاست اقتصادی را مشخص کرد. برای برطرف کردن این فاصله ابزارهایی به کار گرفته می‌شود. اگر این ابزارها درست و بجا به کار برده شود؛ یعنی فاصله بین هدف‌ها و وضعیت‌ها برطرف گردد و وضعیت با هدف هماهنگ شود، مسئله حل خواهد شد.

هدف‌ها را نیز می‌توان نوعی تصورات مربوط به وضعیت سیاسی مطلوب تعریف کرد. معمولاً هر سیاست اقتصادی چند هدف را دنبال می‌کند که به آنها «مثلث هدف‌های کلاسیک» می‌گویند که شامل «آزادی»، «عدالت» و «رفاه» می‌شود. «مثلث هدف‌های جادویی» نیز شامل «اشتغال»، «ثبات پولی» و «تراز پرداخت‌ها» می‌شود یا چنانچه رشد اقتصادی را به این سه هدف اخیر اضافه کنیم، مربع هدف‌های جادویی شکل می‌گیرد. یک هدف در عین حال، ممکن است ابزاری برای نیل به اهداف والاتر باشد (توختفلد، ۱۳۷۸: ۱۴).

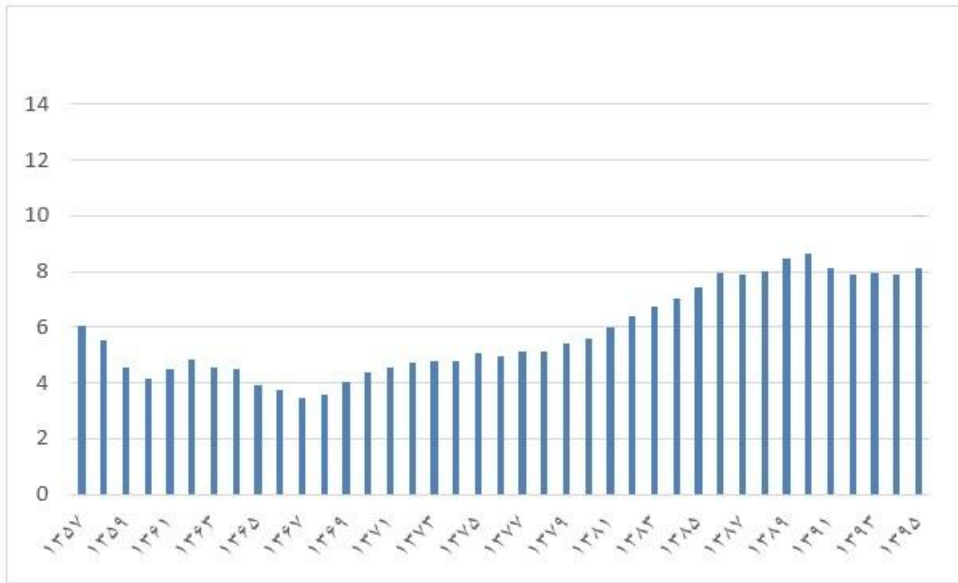
۳- نگاهی به وضع موجود

در کنش گفتاری مقام معظم رهبری، وضعیت اقتصادی جاری کشور نوعاً با معضلاتی چون «معیشت»، «بی‌کاری» و «رکود» مشخص می‌شود. به بیان ایشان: «تلخی‌ها و سختی‌ها عمدتاً مربوط به مشکلات اقتصادی و معیشتی مردم است؛ طبقات متوسط و ضعیف در طول سال، درگیر این مشکلات بودند و همچنان هستند؛ چون از وضع مردم مطلع هستم، لذا تلخی را با همه وجود حس می‌کنم؛ تلخی کام مردم به خصوص مردم ضعیف، فرودست و طبقات ضعیف که مربوط به مسائل اقتصادی و مشکلات اقتصادی است، مثل گرانی، مثل بیکاری، مثل آسیب‌های اجتماعی که آنها هم عمدتاً منشأ اقتصادی دارند؛ مثل تبعیض‌ها و نابرابری‌ها.» (پیام نوروزی مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۱۲/۳۰). در نخستین روز سال ۱۳۹۶ نیز رهبر انقلاب اسلامی در جریان بیانات خود در حرم رضوی، «بیکاری به خصوص بیکاری جوانان تحصیل کرده» و «مشکلات معیشتی مردم به ویژه طبقات ضعیف» را دو مشکل اصلی در عرصه اقتصادی برشمردند و خاطرنشان کردند: «مردم از لحاظ معیشت دچار مشکل هستند و مشکلات معیشتی تبعات اجتماعی و فرهنگی را در پی دارد و دشمن نیز بر روی همین مسائل متمرکز می‌شود».^۱

در واقع، رشد اقتصادی در نیمه نخست سال ۱۳۹۵ در دولت یازدهم حدود ۷/۴ درصد گزارش شده که بخش قابل ملاحظه‌ای از آن مربوط به بخش نفت و بخش کوچکتری نیز به بخش غیرنفتی مربوط است. این تحول گرچه ارزشمند است، اما بعضاً این انتقاد مطرح می‌شود که رشد به دست آمده کافی و پایدار نیست. البته، کنترل تورم در این دوره با

۱. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع عظیم زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی علیه‌السلام، (۱۳۹۶/۱/۱)

وجود هم‌زمانی با کاهش قیمت نفت و تحریم‌ها تا حدی آرامش و ثبات را برقرار کرده، اما مسئله بیکاری بر خلاف دو شاخص دیگر روند مطلوبی نداشته و طی سال گذشته در سطحی نزدیک به ۱۳ درصد قرار داشت، اگرچه از تأثیر افزایش نرخ مشارکت اقتصادی بر آن نمی‌توان چشم‌پوشی کرد. همچنین، اقتصاد کشور به شرایط رکودی طولانی گرفتار شده که همین مسئله باعث تداوم معضل بیکاری می‌شود. در واقع، از سال ۱۳۸۶ بار دیگر تولید ناخالص داخلی سرانه کشور دچار تغییر روند شد. همان‌طور که در نمودار «تولید ناخالص داخلی سرانه» مشخص است، سه تغییر روند وجود دارد. یک دوره فراز و فرود در سال‌های پس از جنگ اتفاق افتاد. پس از آن، مجدداً دوره جدید رشد شروع شد و تا سال ۱۳۸۶ با روند صعودی ادامه داشت. از سال ۱۳۸۶ شاهدیم که مجدداً روند، نزولی شد و به وضعیتی وخیم در آغاز دهه ۱۳۹۰ رسید. دولت یازدهم از سال ۱۳۹۳ به بعد توانسته به نرخ رشد مثبت برسد، اگرچه این نرخ رشد چندان بزرگ نبوده و نقش درآمدهای نفتی در آن به خصوص در سال ۱۳۹۵ زیاد است. با توجه به گزارش‌های بین‌المللی و فضای کلی اقتصاد دنیا، افزایش قیمت نفت در سال ۱۳۹۶ نیز غیرمحتمل است. بنابراین، راهی جز تحریک بخش صنعت، معدن و خدمات برای دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب در سال‌های آتی باقی نمی‌ماند.

نمودار روند تغییرات تولید ناخالص داخلی سرانه (۹۵-۱۳۵۷)

از سوی دیگر، درگیری اقتصاد کشور در شرایط رکودی توجه ما را به دو موضوع جلب می‌کند. اول اینکه به علت رکود، تقاضای داخلی کاهش پیدا کرده و همچنین سیستم بانکی امکان تأمین سرمایه را ندارد. بنابراین، باید به دنبال بازارهای خارجی برای مصرف و جذب سرمایه‌گذاری بود. از طرف دیگر، با اینکه رشد اقتصادی و افزایش تولید ناخالص داخلی می‌تواند یکی از راه‌حل‌های کاهش نرخ بیکاری باشد، اما این اشتغال‌زمانی ایجاد می‌شود که در بخش‌هایی که به نیروی انسانی نیاز دارند مانند بخش صنعت و خدمات، رشد اقتصادی اتفاق افتاده باشد. بحران اشتغال در سال‌های اخیر به علت افزایش نرخ مشارکت و جمعیت فعال جوان از سال ۱۳۸۷ به بعد و حاکم شدن وضعیت رکودی، شدت یافته است. عملکرد دولت پیشین نشان داد که با شیوه تزریق مستقیم پول به طرح‌هایی که گمان می‌رود مستعد ایجاد شغل هستند، نمی‌توان با بیکاری مقابله کرد، چراکه بیکاری یک معلول چند عاملی اقتصاد و سیاست است. همچنین، توسعه اشتغال

عمومی غالباً نیروهای کم‌مهارت و پروژه‌های زودبازده و ساده را هدف قرار می‌داد در حالی که عمده بیکاران جوان جامعه در میان جمعیت با تحصیلات عالی هستند که به علت نبود تناسب میان مهارت‌های آموخته‌شده در نظام آموزش عالی و بازار کار، با بحران بیکاری دست و پنجه نرم می‌کنند. این وضعیتی است که به خوبی در کنش گفتاری مقام معظم رهبری در بخش شناخت مسئله جامعه ایرانی نمود و بازتاب یافته است.

۴- مقاومت‌سازی اقتصادی؛ هدف غایی

در چارچوب سه‌گانه سیاست اقتصادی می‌توان گفت هدف غایی از نام‌گذاری سال با عنوان اقتصاد مقاومتی در کنش گفتاری مقام معظم رهبری، مقاومت‌سازی اقتصادی جمهوری اسلامی در برابر توطئه‌های دشمنان است. به بیان ایشان: «عزیزان من! دشمن انقلاب اسلامی در طول این سال‌های متمادی — قریب سی سال — از همه راه‌های ممکن برای شکستن عزم و اراده ملت ایران پیش آمده و وارد عمل شده؛ از توطئه سیاسی، از کودتای نظامی، از تحمیل جنگ هشت‌ساله، از تبلیغات زهرآلودی که به طور شبانه‌روز — متصل — از بلندگوهای صهیونیستی و استکبار علیه ملت ایران و نظام جمهوری اسلامی پخش می‌شود. همه کارها را کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که بلکه بتوانند ملت ایران را در یک توطئه اقتصادی گرفتار کنند. این تازگی هم ندارد؛ از اول انقلاب تحریم اقتصادی و محاصره اقتصادی، به شکل‌های مختلف در کشور ما جریان داشته است؛ فشار آوردند، ملت ایستادند؛ در عین حال آنها می‌خواهند همین را ادامه بدهند، باز هم ملت ما می‌ایستد. همه باید دست به دست هم بدهند. این کشور سرمایه انسانی فراوانی دارد؛ سرمایه‌های مادی فراوانی هم دارد. با سرمایه‌گذاری لازم، با برنامه‌ریزی درست و متین و با پشتکار و

جدّیت، ما خواهیم توانست در مدت یک برنامه مشخصی، کاری بکنیم که دیگر کشور در عرصه اقتصادی دنیا از تحریم اقتصادی و محاصره اقتصادی، هیچ باکی نداشته باشد. این وظیفه ملی ماست، باید انجام بدهیم. هر کسی می‌تواند نقش داشته باشد»^۱.

ایشان همچنین در جای دیگری در مقام تبیین بیشتر این موضوع می‌فرمایند: «اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که مقاوم است؛ با تحریکات جهانی، با تکان‌های جهانی، با سیاست‌های آمریکا و غیر آمریکا زیرورو نمی‌شود؛ اقتصادی است متکی به مردم. ... اما منحصر به کشور ما هم نیست؛ یعنی بسیاری از کشورها، امروز با توجه به این تکان‌های اجتماعی و زیروروشدن‌های اقتصادی‌ای که در این بیست سی سال گذشته اتفاق افتاده است، متناسب با شرایط خودشان به فکر یک چنین کاری افتاده‌اند. پس مطلب اول اینکه این حرکتی که ما داریم انجام می‌دهیم، دغدغه دیگر کشورها هم هست؛ مخصوص ما نیست»^۲. این مقاوم‌سازی از منظر مقام معظم رهبری در واقع در برابر تهدیدات «نظام سلطه»، به ویژه تهدید به تحریم ملت ایران ضروری است: «دلیل دوم ما که امروز کار برامان مهم است، کارآفرینی است، این است که ما امروز در مقابل یک فشار جهانی قرار داریم. دشمنی وجود دارد در دنیا که می‌خواهد با فشار اقتصادی و با تحریم و با این کارهایی که شماها می‌دانید، سلطه اهریمنی خودش را برگرداند به این کشور. هدف این است. یک کشور به این خوبی، با این همه منابع، منابع طبیعی، با این موقعیت سوق الجیشی، با همه امکانات، زیر نگین یک قدرتی در دنیا بوده؛ یک روز انگلیس‌ها بودند، یک روز آمریکایی‌ها بودند — در واقع نظام سلطه، دستگاه سلطه، امپراتوری سلطه. حالا

^۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم و عشایر شهرستان نورآباد ممسنی ۱۳۸۷/۰۲/۱۵

^۲. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی در اولین روز سال ۱۳۹۳

آمریکا یک گوشه‌ای از این امپراتوری است — اینها مسلط بودند بر این کشور؛ انقلاب دست اینها را کوتاه کرده. سلطه می‌خواهد برگردد به این کشور. همه این تلاش‌ها برای این است. مسئله انرژی هسته‌ای بهانه است. آن کسانی که خیال می‌کنند اگر ما مسئله انرژی هسته‌ای را حل کردیم، مشکلات حل خواهد شد، خطا می‌کنند. مسئله انرژی هسته‌ای را مطرح می‌کنند، مسئله حقوق بشر را مطرح می‌کنند، مسائل گوناگون را مطرح می‌کنند که اینها بهانه است. مسئله، مسئله فشار است، می‌خواهند یک ملت را به زانو دریاورند؛ می‌خواهند انقلاب را زمین بزنند. یکی از کارهای مهم همین تحریم اقتصادی است. می‌گویند ما طرفمان ملت ایران نیست! دروغ می‌گویند؛ اصلاً طرف، ملت ایران است. تحریم برای این است که ملت ایران به ستوه بیاید، بگوید آقا ما به خاطر دولت جمهوری اسلامی داریم زیر فشار تحریم قرار می‌گیریم؛ رابطه ملت با نظام جمهوری اسلامی قطع بشود. هدف اصلاً این است. البته ملت ما را نمی‌شناسند؛ مثل همه موارد دیگر محاسباتشان غلط اندر غلط است. از نظر نظام سلطه، گناه بزرگ ملت ایران این است که خودش را از زیر بار سلطه آزاد کرده. می‌خواهند مجازات کنند به خاطر این گناه که چرا خودت را از زیر بار سلطه، ای ملت! آزاد کرده‌ای. این ملت راه را پیدا کرده. اصلاً محاسباتشان اشتباه است؛ نمی‌فهمند چه کار باید بکنند و چه کار دارند می‌کنند. خب، اما فشار می‌آورند؛ فشار اقتصادی از راه تحریم‌ها. ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور به وجود بیاوریم.^۱ در عین حال، سیاست اقتصاد مقاومتی، گرچه سیاستی معطوف به مقابله با برنامه‌های دشمن است، اما تاکتیکی و مقطعی نیست و در گفتمان رهبری،

---

^۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۶/۱۶

سیاستی راهبردی و بلندمدت است و ماهیتی بازدارنده و پیش‌گیرانه دارد: «خب، سؤال این است که آیا مطرح کردن اقتصاد مقاومتی در شرایط کنونی، به معنای این است که ما یک حرکت مقطعی می‌خواهیم انجام بدهیم؟ چون حالا کشور دچار تحریم و دچار فشار و دچار جنگ اقتصادی است، همچنان که مثلاً هیئت‌های فکر و عمل برای مقابله با جنگ اقتصادی تشکیل می‌شود، این سیاست‌ها را برای این ابلاغ کرده‌ایم؟ جواب این است که نه، به هیچ وجه این‌جوری نیست؛ این سیاست‌ها سیاست‌های بلندمدت است؛ برای امروز هم مفید است، برای دورانی که هیچ تحریمی هم ما نداشته باشیم مفید است؛ یعنی سیاست‌های بلندمدتی است که بنای اقتصاد کشور بر اینها گذاشته می‌شود؛ تدبیر مقطعی نیست، این یک تدبیر بلندمدت است، یک سیاست راهبردی است. طبعاً کشوری مثل کشور ما - کشور ما کشور بزرگی است، کشور ریشه‌داری است، کشور دارای موقعیت ممتازی است، امروز در دنیا کشور بسیار آبرومندی است، دارای فرهنگ مترقی است، دارای سابقه درخشان و مترقی است، دارای هدف‌های بلندی است، حرف نویی مطرح کرده، کشوری با این خصوصیات - نیاز دارد به اینکه اقتصاد آن با همان خصوصیتی باشد که در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی مورد ملاحظه قرار گرفته. عرض کردیم این سیاست‌ها سیاست‌های متحجری نیست، بسته نیست که اگر چنانچه یک فکر جدید، یک طرح جدید، راه نویی در دنیا به وجود آمد، نتواند آن را در خودش هضم کند، به هیچ وجه این‌جور نیست؛ قابل انعطاف است، می‌تواند تکمیل بشود، می‌تواند توسعه پیدا کند، لکن خط مستقیم آن تغییر پیدا نخواهد کرد»^۱.

^۱ بیانات مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در حضور جمعی از مسئولان دستگاه‌های مختلف، فعالان اقتصادی و مدیران مراکز علمی و رسانه‌ای و نظارتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰

۵- تولید و اشتغال؛ هدف‌های میانی

در چارچوب گفتمان اقتصاد مقاومتی و مطابق کنش گفتاری مقام معظم رهبری در سال جاری، می‌توان گفت که تأکید بر «تولید داخلی» و «اهتمام به اشتغال جوانان»، دو هدف میانی و در واقع، اهداف ابزاری برای نیل به هدف غایی مقاوم‌سازی بنیه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران هستند. مقام معظم رهبری در پیام نوروزی خود در سال جاری در این خصوص می‌فرماید: «اقتصاد مقاومتی یک مجموعه است؛ این مجموعه اگر فقط در زیر نام اقتصاد مقاومتی مورد توجه قرار بگیرد، ممکن است چندان منشأ اثر نباشد؛ من علاج را در این می‌بینم که این مجموعه را به نقاط مهم تقسیم کنیم و برای هر نقطه کلیدی و مهمی یک فصلی از زمان را قرار بدهیم و از مسئولین و افراد شاخص و از آحاد مردم بخواهیم که همه همت خود را بر روی آن نقاط کلیدی متمرکز کنند؛ به نظر من علاج در این است که این نقطه کلیدی را امسال درست شناسایی کنیم. به اعتقاد من این نقطه کلیدی عبارت است از تولید، تولید داخلی؛ و اشتغال و عمدتاً اشتغال جوانان؛ اینها آن نقاط کلیدی اصلی است. اگر ما توانستیم روی این دو نقطه متمرکز بشویم و کارها را بر این اساس برنامه‌ریزی و دسته‌بندی بکنیم، تصور این است که کار به میزان زیادی جلو خواهد رفت و موفقیت‌های چشمگیر و محسوسی پیش خواهد آمد». و البته در این میان، تولید مقدم بر اشتغال و در این صورت، هدف مرکزی در این ماتریس است: «یک بخش مهم از مسائل اقتصادی برمی‌گردد به مسئله تولید داخلی. اگر به توفیق الهی و با اراده و عزم راسخ ملت و با تلاش مسئولان، ما بتوانیم مسئله تولید داخلی را آنچنان که شایسته آن است، رونق ببخشیم و پیش ببریم، بدون تردید بخش عمده‌ای از تلاش‌های دشمن ناکام خواهد ماند. پس بخش مهمی از جهاد اقتصادی، مسئله تولید ملی است. اگر ملت

ایران با همت خود، با عزم خود، با آگاهی و هوشمندی خود، با همراهی و کمک مسئولان، با برنامه‌ریزی درست بتواند مشکل تولید داخلی را حل کند و در این میدان پیش برود، بدون تردید بر چالش‌هایی که دشمن آن را فراهم کرده است، غلبه کامل و جدی پیدا خواهد کرد. بنابراین مسئله تولید ملی، مسئله مهمی است. اگر ما توانستیم تولید داخلی را رونق ببخشیم، مسئله تورم حل خواهد شد؛ مسئله اشتغال حل خواهد شد؛ اقتصاد داخلی به معنای حقیقی کلمه، استحکام پیدا خواهد کرد. اینجاست که دشمن با مشاهده این وضعیت، مأیوس و ناامید خواهد شد. وقتی دشمن مأیوس شد، تلاش دشمن، توطئه دشمن، کید دشمن هم تمام خواهد شد.^۱ به بیان مقام معظم رهبری: «رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است؛ صنعت و کشاورزی. خب، آمارهایی که آقایان می‌دهند، آمارهای خوبی است؛ لیکن از آن طرف هم از داخل دولت، خود مسئولین به ما می‌گویند که بعضی کارخانه‌ها دچار مشکل‌اند، اختلال دارند، در بعضی جاها تعطیلی صنایع وجود دارد — گزارش‌های گوناگونی به ما می‌رسد، خود شما هم گزارش می‌دهید؛ یعنی من گزارش‌های دیگر هم دارم، اما اتکاء من به گزارش‌های دیگران نیست؛ گزارش‌های خود شما هم هست که به دست ما می‌رسد — خب، باید این را علاج کرد. اینها طبعاً ایجاد اشکال می‌کند. اگر چنانچه همین بخش دوم قضیه — یعنی آن نیمه خالی لیوان — نمی‌بود، شما امروز از لحاظ رونق اقتصادی، وضع بهتری را در کشور ارائه می‌کردید و کمک‌های بیشتری به مردم می‌شد. بالاخره حمایت از تولید ملی، آن بخش درونزای اقتصاد ماست و به این بایستی تکیه کرد. واحدهای کوچک و متوسط را فعال

---

^۱. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال ۱۳۹۱

کنید. البته خوشبختانه واحدهای بزرگ ما فعال‌اند، خوبند و سوددهی‌شان هم خوب است، کارشان هم خوب است، اشتغال‌شان هم خوب است؛ عمده واحدهای بزرگ ما وضعشان این‌جور است - لذا همان‌طور که گفتید، محصول سیمانمان، محصول فولادمان، محصولات عمده اینجوری‌مان خوب است - لیکن باید به فکر واحدهای متوسط و کوچک باشید؛ اینها خیلی مهم است، اینها در زندگی مردم تأثیرات مستقیم دارد.^۱

در عین حال، تحقق این دو هدف میانی یا به تعبیری، «هدف ابزاری»؛ یعنی تولید داخلی و اشتغال جوانان در چارچوب اقتصاد مقاومتی و در منظومه گفتاری رهبری معظم انقلاب، منوط به برخی جهت‌گیری‌ها یا به بیان دیگر، اصول راهنما شده است. برخی از مهم‌ترین اصول راهنما در این حوزه در بیانات رهبری عبارتند از:

تأمین عدالت اجتماعی، مردم‌محوری، مصرف تولیدات داخلی، جلوگیری از واردات بی‌رویه، قاچاق و تأکید بر اقتصاد و شرکت‌های دانش‌بنیان.

۵-۱- تأمین عدالت اجتماعی

مهم‌ترین و اصولی‌ترین شاخص و جهت‌گیری راهبردی در تأمین و تحقق اقتصاد مقاومتی به مثابه سیاست کلی؛ و تولید و اشتغال به مثابه اهداف میانی و ابزاری، اهتمام به عدالت اجتماعی و اقتصادی است. به بیان رهبری معظم انقلاب: «من ده ویژگی را یادداشت کرده‌ام که به شما عرض می‌کنم که اینها ویژگی‌های این سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که مطرح شده و در واقع مؤلفه‌های این مجموعه است. یکی مسئله ایجاد تحرک و پویایی در اقتصاد کشور و بهبود شاخص‌های کلان است؛ از قبیل «رشد اقتصادی»، از قبیل «تولید ملی»، از قبیل «اشتغال»، «کاهش تورم»، «افزایش بهره‌وری»، «رفاه عمومی». در تأمین این سیاست‌ها، تحرکی در اقتصاد کشور و بهبودی در این

^۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲

شاخص‌ها در نظر گرفته شده؛ و از همه این شاخص‌ها مهم‌تر، شاخص کلیدی و مهم عدالت اجتماعی است. یعنی ما رونق اقتصادی کشور را بدون تأمین عدالت اجتماعی به هیچ وجه قبول نداریم و معتقد به آن نیستیم. کشورهای هستند که شاخص‌هایشان خیلی خوب است، مطلوب است، رشد اقتصادی‌شان خیلی بالاست؛ لکن تبعیض، اختلاف طبقاتی، نبود عدالت در آن کشورها محسوس است؛ ما این را به هیچ وجه منطبق با خواست اسلام و اهداف جمهوری اسلامی نمی‌دانیم. بنابراین، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ما، شاخص عدالت اجتماعی است. باید طبقات محروم از پیشرفت اقتصادی کشور به معنای واقعی کلمه بهره‌مند بشوند.^۱ در عین حال، عدالت در این بیان و در این برنامه به معنای تقسیم فقر نیست، بلکه به معنای تولید ثروت و ثروت ملی را افزایش دادن است: «... این اقتصاد، عدالت‌محور است؛ یعنی تنها به شاخص‌های اقتصاد سرمایه‌داری - [مثل] رشد ملی، تولید ناخالص ملی - اکتفا نمی‌کند؛ بحث اینها نیست که بگوییم رشد ملی اینقدر زیاد شد، یا تولید ناخالص ملی اینقدر زیاد شد؛ که در شاخص‌های جهانی و در اقتصاد سرمایه‌داری مشاهده می‌کنید. در حالی که تولید ناخالص ملی یک کشوری خیلی هم بالا می‌رود، اما کسانی هم در آن کشور از گرسنگی می‌میرند! این را ما قبول نداریم. بنابراین، شاخص عدالت - عدالت اقتصادی و عدالت اجتماعی در جامعه - یکی از شاخص‌های مهم در اقتصاد مقاومتی است، اما معنای آن این نیست که به شاخص‌های علمی موجود دنیا هم بی‌اعتنایی بشود؛ نخیر، به آن شاخص‌ها هم توجه می‌شود، اما بر محور «عدالت» هم کار می‌شود. عدالت در این بیان و در این برنامه به معنای تقسیم فقر نیست، بلکه به معنای تولید ثروت و ثروت ملی را افزایش دادن است.»^۲

۵-۲- مردم‌محوری

دومین اصل راهنما این است که تولیدگرایی و اشتغال‌افزایی در چارچوب اقتصاد مقاومتی، باید مردم‌محور باشد نه دولت‌محور یا حکومت‌محور. دلیل این امر آن است که هدف دشمن از جنگ اقتصادی جداکردن مردم و جامعه از جمهوری اسلامی و ایجاد

^۱ بیانات مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰

^۲ بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۳/۱/۱

نارضایتی از حکومت در میان مردم است. به بیان رهبر معظم انقلاب: «نکته پنجم، مردم‌محوری است که در این سیاست‌ها ملاحظه شده. تجربه هم به ما نشان می‌دهد، بیانات و معارف اسلامی هم تأکید می‌کند که هر جا مردم می‌آیند دست خدا هم هست. *يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ*؛ هر جا مردم هستند، عنایت الهی و کمک الهی و پشتیبانی الهی هم هست؛ نشانه و نمونه آن، دفاع هشت‌ساله، نمونه آن خود انقلاب، و نمونه آن گذر از گردنه‌های دشوار این ۳۵ سال [است] چون مردم در میدان بودند، کارها پیش رفته؛ ما در زمینه اقتصادی به این کمتر بها دادیم. سیاست‌های اصل ۴۴ را که ما تصویب کردیم و ابلاغ کردیم، برای همین بود؛ البته حق آن چنان‌که باید و شاید ادا نشد. من در همین‌جا همان سال‌ها، در جلسه با مسئولین راجع به سیاست‌های اصل ۴۴ صحبت کردم؛ مورد تصدیق همه بود؛ در عمل هم کارهایی انجام گرفت که بایستی شکرگزار بود، لکن آنچنان که حق آن سیاست‌ها بود عمل نشد. ما بایست به مردم تکیه کنیم، بها بدهیم؛ مردم با امکاناتشان باید بیایند در وسط میدان اقتصادی؛ فعالان، کارآفرینان، مبتکران، صاحبان مهارت، صاحبان سرمایه، نیروهای متراکم و بی‌پایانی که در این کشور وجود دارد که واقعاً این نیروها هم بی‌شمارند. بنده سال‌های متمادی است که سروکار دارم با قشرهای مختلف مردم؛ در عین حال گاهی یک چیزهایی برای ما آشکار می‌شود که من می‌بینم از اینها هم غافل بودیم. این قدر عناصر آماده به کار یا دارای مهارت، یا دارای ابتکار، یا دارای دانش، یا دارای سرمایه در کشور هستند که اینها تشنه کارند؛ دولت بایستی برای حضور اینها زمینه‌سازی کند، اینها را راهنمایی کند که کجاها می‌توانند توان خودشان را به کار ببندند، از آنها حمایت بکند؛ مسئولیت عمده دولت این است. حالا فعالیت اقتصادی دولت در یک بخش‌های ناگزیری، قهراً وجود خواهد داشت؛ لکن باید فعالیت اقتصادی به مردم داده بشود؛ که در این سیاست‌ها مورد ملاحظه قرار گرفت».^۱ بخشی از این مردم‌محوری البته به معنای حمایت از بخش خصوصی است: «بخش خصوصی را باید کمک کرد. اینکه ما «اقتصاد مقاومتی» را مطرح کردیم، خوب، خود اقتصاد مقاومتی شرایطی دارد، ارکانی دارد؛ یکی از بخش‌هایش همین تکیه به مردم است؛ همین سیاست‌های اصل ۴۴ با تأکید

^۱ بیانات مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در حضور جمعی از مسئولان دستگاه‌های مختلف،

فصلنامه اقتصادی و مدیران مراکز علمی، رسانه‌ای و نظارتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰

و اهتمام و دقت و وسواس هرچه بیشتر باید دنبال شود؛ این جزو کارهای اساسی شماست. در بعضی از موارد، من از خود مسئولین کشور می‌شنوم که بخش خصوصی به خاطر کم‌توانی‌اش جلو نمی‌آید. خب، باید فکری بکنید برای اینکه به بخش خصوصی توان بخشی بشود؛ حالا از طریق بانک‌هاست، از طریق قوانین لازم و مقررات لازم است؛ از هر طریقی که لازم است، کاری کنید که بخش خصوصی، بخش مردمی، فعال شود. بالاخره اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند. یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند. یکی از شرایطش، استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی است؛ هم از فکرها، اندیشه‌ها و راه‌کارهایی که صاحب‌نظران می‌دهند، استفاده کنید، هم از سرمایه‌ها استفاده شود»^۱.

۵-۳- مصرف تولیدات داخلی

سومین اصل راهنما در حوزه تقویت و تشویق تولید داخلی و کارآفرینی، تشویق به مصرف کالاهای ایرانی و ایجاد کمپین مصرف تولیدات داخلی است. به بیان رهبر معظم انقلاب: «... مردم در همه سطوح، تولید ملی را ترویج کنند. یعنی چه؟ یعنی همین مطلبی که من دو سه سال قبل از این، در همین جا با اصرار فراوان گفتم، یک عده‌ای هم از مردم خوش‌بختانه عمل کردند، اما همه باید عمل کنند و آن عبارت است از «مصرف تولیدات داخلی». عزیزان من! شما وقتی که یک جنس داخلی را خرید می‌کنید به جای جنس تولید خارجی، هم به همین اندازه کار و اشتغال ایجاد کرده‌اید، هم کارگر ایرانی را وادار کرده‌اید به اینکه ابتکار خودش را بیاورد میدان؛ جنس داخلی که مصرف شد، آن‌کننده کار، ابتکاراتی دارد، این ابتکارات را روز به روز افزایش خواهد داد؛ شما وقتی که جنس داخلی مصرف می‌کنید، ثروت ملی را افزایش داده‌اید. در گذشته در دوران طاغوت، ترجیح مصرف خارجی به عنوان یک سنت بود؛ سراغ جنس که می‌رفتند، [می‌پرسیدند] داخلی است یا خارجی؟ اگر خارجی بود، بیشتر به آن رغبت داشتند؛ این باید برگردد و به عکس بشود. نمی‌گوییم خرید

^۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲

جنس خارجی حرام است، اما عرض می‌کنیم خرید جنس داخلی یک ضرورت برای مقاوم‌سازی اقتصاد است و بر روی همه چیز این کشور تأثیر می‌گذارد. باید به این توجه کرد؛ این نقش همه مردم است. البته در اینجا هم مثل خیلی جاهای دیگر، مسئولیت مسئولان و مدیران کشور از دیگران بیشتر است؛ بسیاری از زیاده‌روی‌ها و ریخت‌وپاش‌ها در رفتار مردم، به خاطر نگاه کردن به رفتار آن کسانی است که آنها را «بزرگ‌ترها» می‌دانند؛ اگر اسراف در بین سطوح بالا نباشد، در بین مردم هم اسراف کم خواهد شد. بنابراین، ترجیح تولید داخلی یکی از کارهاست.^۱ این حوزه وظیفه مردم است و البته دولت هم باید در این زمینه فرهنگ‌سازی کند: «ما باید بتوانیم از کارِ کارگر ایرانی حمایت کنیم؛ از سرمایه‌ سرمایه‌دار ایرانی حمایت کنیم؛ و این فقط با تقویت تولید ملی امکان‌پذیر خواهد شد. سهم دولت در این کار، پشتیبانی از تولیدات داخلی صنعتی و کشاورزی است. سهم سرمایه‌داران و کارگران، تقویت چرخه تولید و اتقان در کار تولید است و سهم مردم — که به نظر من از همه اینها مهم‌تر است — مصرف تولیدات داخلی است. ما باید عادت کنیم، برای خودمان فرهنگ کنیم، برای خودمان یک فریضه بدانیم که هر کالایی که مشابه داخلی آن وجود دارد و تولید داخلی متوجه به آن است، آن کالا را از تولید داخلی مصرف کنیم و از مصرف تولیدات خارجی به جد پرهیز کنیم؛ در همه زمینه‌ها: زمینه‌های مصارف روزمره و زمینه‌های عمده‌تر و مهم‌تر. بنابراین ما امیدوار هستیم که با این گرایش، با این جهت‌گیری و رویکرد، ملت ایران ... بتواند بر توطئه دشمنان، بر کید و مکر بدخواهان در زمینه اقتصادی فائق بیاید».^۲

۵-۴- جلوگیری از واردات بی‌رویه و قاچاق

«جلوگیری از واردات بی‌رویه و قاچاق» هفتمین الزامی بود که رهبر انقلاب اسلامی در نخستین روز سال ۱۳۹۶ و در حرم رضوی در تقویت تولید ملی برشمردند و تأکید کردند: واردات کالاهایی که در داخل به اندازه کافی تولید می‌شوند، باید حرام شرعی و قانونی شناخته شود. حضرت آیت الله خامنه‌ای واردات کالاهای مصرفی دارای تولید داخل همچون مواد خوراکی، پوشاک، وسایل منزل و لوازم التحریر را «مایه شرمندگی» در مقابل

۱. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی در اولین روز سال ۱۳۹۳

۲. پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال ۱۳۹۱

تولیدکننده و فروشندگان خارجی این کالاها خواندند و گفتند: برخی اجناس اساسی اگرچه در کشور تولید نمی‌شوند، اما قابلیت تولید را دارند، بنابراین باید با رفع موانع و تولید آنها، از وارداتشان به کشور جلوگیری کرد. رهبر انقلاب اسلامی با اشاره به آمارهای بالایی که در خصوص قاچاق کالا به کشور مطرح می‌شود، برخورد قاطع و اساسی با این پدیده بسیار مخرب را در گروی مبارزه با باندهای قاچاق دانستند و افزودند: حجم عمده قاچاق از مبادی رسمی و مناطق آزاد وارد کشور می‌شود. حضرت آیت الله خامنه‌ای با انتقاد از کج‌فهمی در مبارزه با قاچاق و برخورد با مغازه‌داران خرد و یا برخی مرزنشینان که امرار معاش مختصری از طریق جابه‌جایی کالا دارند، افزودند: منظور از مبارزه با قاچاق این‌گونه موارد نیست، بلکه باید با باندهای قاچاق برخورد شود. در این میان مسئله انهدام کالاهای قاچاق بسیار مهم است: «مبارزه جدی با قاچاق - همین مسئله انهدام [کالای قاچاق] - بسیار مهم است؛ البته بعضی از مرتبطين با این مسائل به ما گفتند که بعضی از این اقلام را می‌شود باز صادر کرد، [یعنی] برگرداند و صادر کرد؛ خیلی خب، این را حرفی ندارم، یعنی من این را الان اعلام می‌کنم. اینکه ما گفتیم حتماً منهدم کنند جنس را، جنس قاچاق را، این شامل آن قاچاق‌های جزئی و شامل این کوله‌برها و مانند اینها نیست؛ ما بلندهای قاچاق و کارهای بزرگ [را می‌گوییم]، اینهایی که بازار کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد».^۱

۵-۵- تأکید بر اقتصاد و شرکت‌های دانش بنیان

پنجمین اصل راهنما در این حوزه، تأکید بر اقتصاد دانش بنیان و شرکت‌های دانش بنیان است. به بیان مقام معظم رهبری: «ما باید هر کدام نقش خودمان را بشناسیم و آن را ایفا کنیم. یکی از بخش‌های ما، اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در یک چنین شرایطی، اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خبثات دشمن؛ دشمنانی که ما داریم. به نظر من یکی از بخش‌های مهمی که می‌تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین کار شماسست؛ همین شرکت‌های دانش بنیان است؛ این یکی از بهترین مظاهر و

^۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۵/۶/۳

یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است؛ این را باید دنبال کرد.^۱ البته، دانش‌بنیان بودن به منزله غیرمردمی بودن یا عدم بهره‌گیری از تجربه‌های خرد نیست: «این اقتصاد، دانش‌بنیان است؛ یعنی از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند، به پیشرفت‌های علمی تکیه می‌کند، اقتصاد را بر محور علم قرار می‌دهد؛ اما معنای آن این نیست که این اقتصاد منحصر به دانشمندان است و فقط دانشمندان می‌توانند نقش ایفا کنند در اقتصاد مقاومتی؛ نخیر، تجربه‌ها و مهارت‌ها – تجربه‌های صاحبان صنعت، تجربه‌ها و مهارت‌های کارگرانی که دارای تجربه و مهارتند می‌تولند اثر بگذارد و می‌تولند در این اقتصاد نقش ایفا کند. اینکه گفته می‌شود دانش‌محور، معنای آن این نیست که عناصر با تجربه صنعت‌گر یا کشاورز که در طول سال‌های متمادی کارهای بزرگی را بر اساس تجربه انجام داده‌اند، اینها نقش ایفا نکنند؛ نخیر، نقش بسیار مهمی هم به عهده اینهاست».^۲

نتیجه‌گیری

مقام معظم رهبری در نخستین روز سال ۱۳۹۶ و پیرو سال‌های گذشته، در قالب پیام نوروزی به ملت ایران، به نام‌گذاری سال جاری و در واقع، هدف‌گذاری سال پرداختند و سال ۱۳۹۶ را سال «اقتصاد مقاومتی: تولید- اشتغال» نامیدند. مقاله حاضر با بهره‌گیری از روش درون‌فهمی یا شیوه تبیین تفهیمی، در پی فهم و تبیین چیستی، چرایی و چگونگی تحقق این هدف برآمد. به بیان دیگر، از منظر رهبری انقلاب و با بهره‌گیری از پیام‌ها و بیانات ایشان در سال‌های گذشته تاکنون، به معناکاوی عنوان یا نام سال به عنوان سیاست کلان کشور پرداخت و اصول راهنمای حاکم بر این سیاست کلی را در چارچوب دو مقوله تولید و اشتغال مشخص کرد.

برای این منظور، نویسنده بر مبنای سه‌گانه سیاست اقتصادی به تشریح «چیستی وضعیت موجود»، «اهداف نهایی» و «ابزارها یا اهداف ابزاری» در گفتمان اقتصاد مقاومتی رهبری پرداخت. مطابق یافته‌های مقاله در کنش گفتاری مقام معظم رهبری، وضعیت اقتصادی جاری کشور نوعاً با معضلاتی چون «معیشت»، «بی‌کاری» و «رکود» مشخص

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از پژوهش‌گران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، ۱۳۹۱/۵/۸

۲. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی در اولین روز سال ۱۳۹۳

می‌شود. هدف غایی از نام‌گذاری سال با عنوان اقتصاد مقاومتی در کنش گفتاری مقام معظم رهبری نیز مقاوم‌سازی اقتصادی جمهوری اسلامی در برابر توطئه‌های دشمنان است. در چارچوب گفتمان اقتصاد مقاومتی و مطابق کنش گفتاری مقام معظم رهبری در سال جاری، می‌توان گفت که «تأکید بر تولید داخلی» و «اهتمام به اشتغال جوانان»، دو هدف میانی و در واقع اهداف ابزاری برای نیل به هدف غایی مقاوم‌سازی بنیه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران هستند. در عین حال، تحقق این دو هدف میانی یا به تعبیری، «هدف ابزاری»؛ یعنی تولید داخلی و اشتغال جوانان در چارچوب اقتصاد مقاومتی و در منظومه گفتاری رهبری معظم انقلاب، منوط به برخی جهت‌گیری‌ها یا به بیان دیگر، اصول راهنما شده است. برخی از مهم‌ترین اصول راهنما در این حوزه در بیان رهبری عبارتند از «تأمین عدالت اجتماعی»، «مردم‌محوری»، «مصرف تولیدات داخلی»، «جلوگیری از واردات بی‌رویه و قاچاق» و «تأکید بر اقتصاد و شرکت‌های دانش بنیان».

منابع

- بیانات مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در حضور جمعی از مسئولان دستگاه‌های مختلف، فعالان اقتصادی و مدیران مراکز علمی، رسانه‌ای و نظارتی، (۱۳۹۲/۱۲/۲۰).
- بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی در اولین روز سال ۱۳۹۳، (۱۳۹۳/۱/۱).
- بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، (۱۳۹۶/۱/۱).
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، (۱۳۸۹/۶/۱۶).
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، (۱۳۹۱/۵/۸).
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، (۱۳۸۹/۶/۱۶).
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیأت دولت، (۱۳۹۱/۶/۲).
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیأت دولت، (۱۳۹۵/۶/۳).
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مردم و عشایر شهرستان نورآباد ممسنی، (۱۳۸۷/۰۲/۱۵).
- پارسونز، واین (۱۳۸۵)، *مبانی سیاست‌گذاری عمومی و تحلیل سیاست‌ها*، ترجمه حمیدرضا ملک‌محمدی، جلد اول، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

پیام نوروزی مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال ۱۳۹۱، (۱/۱/۱۳۹۱).

تانسی، استیون (۱۳۸۱)، *مقدمات سیاست*، ترجمه هرمز همایون پور، تهران: نشر نی.

توختفلا، آگون (۱۳۷۸)، *زمینه سیاست اقتصادی*، در سیاست اقتصادی عمومی، ویراسته اوتمار

ایسینگ، ترجمه هادی صمدی، تهران: انتشارات سمت.

چیلکوت، رونالد (۱۳۸۸)، *نظریه‌های سیاست مقایسه‌ای*، ترجمه وحید بزرگی و علیرضا طیب، تهران:

رسا، چاپ سوم.

ویر، ماکس (۱۳۷۱)، *مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی*، ترجمه احمد صدراتی، تهران: مرکز، چاپ سوم.

ویر، ماکس (۱۳۸۲)، *روش‌شناسی علوم اجتماعی*، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: مرکز.

هیوود، اندرو (۱۳۸۹)، *سیاست*، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران: نشر نی.

Doyle, T.J and McEachern, D (2001), *Environment and Politics*, 2th Edition, London and New York, Routledge.

Taylor, John B (2014), *Rapid Growth or Stagnation: An Economic Policy Choice*, Journal of Policy and Modeling, Available at:

http://web.stanford.edu/~johntayl/2014_pdfs/Rapid_Growth_or_Stagnation-An_Economic_Policy_Choice_JournalofPolicyandModeling-2014.pdf